

РОЗДІЛ VII. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНОЛОГІЇ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.7: 340.134

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ: ЕВОЛЮЦІЯ НАУКОВОЇ ДУМКИ ТА ЗАКОНОДАВСТВА

Демидова Л.М., д.ю.н., професор

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, Україна
d.l.n@ukr.net*

Досліджено еволюцію наукової думки й законодавства з питань кримінальної відповідальності за злочини проти власності. Встановлено, що історія такої відповідальності в Україні є підтвердженням еволюційного (природного, закономірного) або еволюційно-революційного (поєданого з радикальними якісними змінами з відривом від попереднього стану) розвитку кримінального законодавства в різні його періоди. Зроблено висновок, що вдосконалення кримінального законодавства гальмує пострадянське розуміння поняття «власність», яке в сучасних умовах інформатизації вже набуло нового змісту.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, злочини проти власності, власність, еволюція кримінального законодавства, школи кримінального права.

УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА ПРЕСТУПЛЕНИЯ ПРОТИВ СОБСТВЕННОСТИ: ЭВОЛЮЦИЯ НАУЧНОЙ МЫСЛИ И ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА

Демидова Л.Н.

*Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, ул. Пушкинская, 77, г. Харьков, Украина
d.l.n@ukr.net*

Исследована эволюция научной мысли и законодательства в вопросах уголовной ответственности за преступления против собственности. Установлено, что история такой ответственности в Украине является подтверждением эволюционного (природного, закономерного) и эволюционно-революционного (связанного с радикальными качественными изменениями в отрыве от предыдущего состояния) развития уголовного законодательства в разные его периоды. Сделан вывод, что совершенствование уголовного законодательства тормозит постсоветское понимание понятия «собственность», которое в современных условиях информатизации уже приобрело новое содержание.

Ключевые слова: уголовная ответственность, преступления против собственности, собственность, эволюция уголовного законодательства, школы уголовного права.

CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR CRIMES AGAINST PROPERTY: EVOLUTION OF SCIENTIFIC VIEWS AND LEGISLATION

Demidova L.M.

*Yaroslav Mudryi National law university, str. Pushkinskaya, 77, Kharkiv, Ukraine
d.l.n@ukr.net*

Evolution of scientific thought and legislation on criminal responsibility for crimes against property are investigated in the article. In modern conditions of economic and financial instability this issue remains relevant as evidenced by the official statistics on the state of crime in this area. Such attacks cause damage to other property and relations related to them, that the legislator placed under protection legislation of Ukraine on criminal liability. The reason for this threatening state of crime lies in the lack of criminal and law protection of property as a social value. The aim of the article is to highlight the history of scientific thought and law on criminal responsibility for crimes against property.

It is established that history of such responsibility in Ukraine is proof of evolution (natural, legal) or evolutionary and revolutionary (combined with radical qualitative changes at a distance from the previous state) development of criminal law in its different periods. From ancient times criminal responsibility for crimes against property, caused by conditions of: a) state and its ability to solve the contradiction between protecting the interests of individual citizens, social groups and authorities; b) ownership relations and their importance in different areas of personal, social and public life; c) science of criminal law and its impact on the formation of law.

To research problems of criminal responsibility for crimes against property committed already in this millennium, is characterized by the development and/or use of many existing theories regarding object of crime, as well as theories of property. It is lack of unambiguous conceptual approaches to research and reflected above all a place of belonging to certain researchers school of criminal law in the published scientific literature. Most scientists continue to apply the classical theory of property but some have started to operate on the concept of "ownership" of its wider meaning. Supporter of the last approach is the author of this article with the reasons for its position in a number of scientific papers.

It is made the conclusion that brake on the improvement of criminal legislation on crimes against property is post-Soviet understanding of concept "property", which in modern conditions of informatization has acquired a new meaning. At present institution of property extends to objects of intellectual, human intellectual activity as well as other information that defines the new entity as an object of property crime put under the protection of Ukrainian legislation on criminal responsibility.

The author offers an integrative way of improvement of the legislation in part of criminal responsibility for crimes against property.

Key words: criminal responsibility, crimes against property, property, evolution of criminal law, criminal law school.

У сучасних умовах економічної й фінансової нестабільності залишається актуальним дослідження проблем ефективності кримінально-правової охорони власності. За статистичними даними Міністерства внутрішніх справ України та Генеральної прокуратури України сукупна частка злочинних посягань на власність (як основний і додатковий безпосередні об'єкти злочину) протягом минулого десятиріччя продовжує перевищувати 70% загальної кількості зареєстрованих злочинів (внесених до Єдиного реєстру досудових розслідувань) і має тенденцію до зростання. Такі посягання заподіюють шкоду як відносинам власності, так і іншим, пов'язаним із ними, що взяті під охорону законодавства України про кримінальну відповідальність.

Масштаби таких злочинних діянь, що вчиняються в різних сферах особистого, громадського й державного життя, стають серйозною загрозою для країни, гальмують створення та розвиток цивілізованої національної ринкової системи, сприяють формуванню в суспільстві невіри в справедливість і верховенство закону. За результатами соціологічного опитування, проведеного Центром імені Олександра Разумкова 24-29 лютого 2012 р., на запитання «Чи відчуваєте Ви себе захищеним від спроб відчуження власності (бізнес, земля, житло тощо)?» 70,9% респондентів, які представляли всі регіони України, дали негативну відповідь. Ці дані значно перевищують сприйняття респондентами зіткнень на міжнародному й релігійному ґрунті (59,5%), воєнних агресій (65,4%) та наближаються до показника перцепції терористичних актів (72%) [1].

Причина такого загрозового стану злочинності й неналежного реагування правоохоронних і судових органів на зазначені злочинні посягання криється в недостатній кримінально-правовій охороні власності як соціальної цінності. Підґрунтям цього є також нереалізовані суспільні потреби в належному теоретичному розробленні проблеми кримінальної відповідальності за злочини проти власності (за комплексного розуміння останніх), точному з'ясуванні та вирішенні наявних наукових і законодавчих «прогалин». Розв'язання цієї проблематики, зрештою, сприятиме забезпеченню якості кримінального законодавства у сфері охорони власності.

Варто підкреслити, що питанню про кримінальну відповідальність за злочини проти власності присвятили праці багато вчених у різні періоди становлення в Україні державності й розвитку кримінального права. Так, майнові злочини вивчались ще в дореволюційну добу (до 1917-1919 рр.) І.І. Аносовим, Л.С. Білогриць-Котляревським, В.В. Єсиповим, А.Н. Круглевським, М.Д. Сергієвським, І.Я. Фойницьким та іншими правниками. Тривали дослідження цих питань і в радянській період В.О. Владимировим, Б.В. Волженкіним, М.Д. Дурмановим, В.О. Зотовим, А.А. Жижиленком, Г.А. Кригером, Ю.І. Ляпуновим, Б.С. Нікіфоровим, В.А. Пашковським, О.О. Піонтковським, С.В. Познишевим, Д.Н. Розенбергом та іншими науковцями.

У сучасний період українські вчені також зробили вагомий внесок у розроблення аналізованої проблематики. Підкреслюючи наукову цінність результатів кожного наукового дослідження, зазначимо, що в юридичній літературі недостатньо висвітлюється історія розвитку наукової думки й законодавства про кримінальну відповідальність за злочини проти власності, насамперед із виокремленням запропонованих і запроваджених підходів. Саме це становить мету статті.

Кожне наукове дослідження як процес руху людської думки спрямовується на здобуття нових знань, їх узагальнення й вироблення раніше не відомих або недостатньо розроблених уявлень про закономірні зв'язки об'єктивного світу.

Водночас у кожній чинній нормі існує певний елемент минулого. Не є винятком наукові здобутки та норми кримінального законодавства щодо злочинних діянь, які посягають на власність. Їх історичне дослідження пов'язується з пошуками загальних і специфічних підходів теоретиків та законодавців до охорони власності, їх критичним осмисленням.

Як слушно зауважив відомий російський криміналіст минулого М.С. Таганцев, будь-яке правове положення, що діє в державі, неодмінно бере витoki з минулого її народу. Лише історія може дати пояснення причин як сучасного стану кримінального права, так і його стану в попередні періоди [2, с. 21]. Вона також слугує засобом осмислення попередніх наукових здобутків.

З давніх часів кримінальна відповідальність за злочини проти власності зумовлюється станом розвитку держави та її здатністю вирішувати протиріччя між захистом інтересів окремих громадян, соціальних груп і влади; формування відносин власності та їх значення в різних сферах особистого, громадського й державного життя; розвитку науки кримінального права та її впливу на процес правотворення.

Історія такої відповідальності в Україні є підтвердженням еволюційного (природного, закономірного) або еволюційно-революційного (поєднаного з радикальними якісними змінами з відривом від попереднього стану) розвитку кримінального законодавства в різні його періоди. При цьому прослідковується втілення насамперед догматичного підходу під час фіксації ознак таких злочинних діянь, зокрема й майнової шкоди як наслідку караного діяння, у нормах писаних законів. Так, підтвердженням еволюції та зазначеного підходу є встановлення кримінально-правових заборон заподіяння майнової шкоди приватному власнику й покарань за їх порушення в Руській Правді, яка визнається основним давньоруським джерелом світського писаного права. Однак, як справедливо уточнюється в енциклопедії В.Б. Малініна на підставі даних відомого російського правознавця М.В. Владимирського-Буданова [3, с. 448-452], першими письмовими правовими пам'ятками, що містять кримінально-правові норми, визнаються російсько-візантійські договори, насамперед договори князів Олега 911 р. та Ігоря 944 р. (945) р. [4, с. 112, 113, 308-311].

Саме в договорі, укладеному київським князем Олегом, передбачалась відповідальність за крадіжку й грабїж: якщо злодій буде схоплений потерпілим під час крадіжки, вчинить при цьому опір і буде вбитий, таке заподіяння смерті варто вважати правомірним; якщо ж злодій без опору віддається до рук потерпілого, він має повернути викрадене в потрібному розмірі. Застосовувалось таке покарання також у разі заволодіння чужим майном із заподіянням потерпілому насильства й страждань.

З наведеного постає, що не лише йдеться про відповідальність за відкрите або таємне вилучення чужого майна та обернення його на користь злодія, а й своєрідно визначаються умови необхідної оборони під час негайного відвернення загрози її заподіяння, пов'язаної також із неправомірним опором. За цих умов у договорі заподіяння смерті злодію фактично порівнюється з відкритим заподіянням чи загрозою заподіяння майнової шкоди, що поєднується із застосуванням насильства до потерпілого. Якщо опору немає, відкрите заподіяння майнової шкоди без опору або із застосуванням фізичного чи психічного насильства тягне покарання у вигляді відшкодування заподіяної майнової шкоди в потрібному розмірі.

Як бачимо, у X ст. визнавались права потерпілого на захист свого майна від злочинного його вилучення із заподіянням злочинцю, який чинить опір, не просто тілесних ушкоджень, а навіть смерті. Майно «на терезах» дорівнювало життю, що є прикладом перших спроб застосування соціологічного й ціннісного підходів, згодом визнаних у наукових колах.

Незважаючи на те, що спосіб фіксації майнової шкоди був різним, а розмір викраденого на покарання не впливав [5, с. 19], останнє вирішується шляхом певної конкретизації (часткової формалізації) майнової шкоди як якісно-кількісного показника спричинення шкоди власнику, у тому числі з огляду на користь речі, що пізніше (у XIX ст.) знайшло відбиття в теорії корисності І. Бентама. Так, згідно зі ст.71 Просторової редакції Руської Правди знищення знака власності на бортних деревах тягло за собою крупний штраф (12 грн) [6, с. 64, 65].

У Короткій і Просторовій редакціях Руської Правди було втілено також інший підхід, який лише багато століть пізніше отримав назву класичного. Це була перша законодавча спроба вдосконалити диференціацію кримінальної відповідальності за посягання на чужу власність залежно від обставин її спричинення: розмір штрафу залежав від місця вчинення злочину (із закритого приміщення чи на відкритій місцевості) [5, с. 24, 25, 40, 41, 51]. Небезпечним видом таких посягань визнавалось

пошкодження якого-небудь конкретного виду майна, вчинене шляхом підпалу, з найбільш суворими покараннями: потоком або розграбуванням [5, с. 22] тощо.

Еволюційний характер із відображенням певних рис підходу класичного (тобто з намаганням досягнути більшого ступеня формалізації ознак діянь і їх наслідків), а також аксіологічного (ціннісного) притаманний також нормам магдебурзького права, яке почало діяти на території Галицько-Волинського князівства в період правління Данила Галицького та поширювалось на територію України протягом XIII – XVI ст. І хоча в цей період народ, який мешкав на території сучасної України, жив за різноманітними нормативними документами, у яких передбачались також кримінально-правові норми (наприклад, за Литовськими статутами [7, с. 91, 92]), у них знайшли відображення й такі кримінально-правові заборони посягань на власність, як розбій і крадіжка [8, с. 73]. Зауважимо, що посягання на чужу власність є однією з декількох груп, що виділяються серед інших за їх об'єктом, а розбій у цих документах набуває певних рис, притаманних цьому злочину в сучасному національному законодавстві про кримінальну відповідальність, зокрема, наявні дві ознаки розбою: посягання на майнові права й здоров'я особи [9, с. 160, 161].

Еволюційно-революційний розвиток кримінального законодавства є характерним для другої половини XVIII ст. в період посилення впливу на українські території російських законів. Дослідники називають насамперед Указ Катерини II 1781 р. «О суде и наказании за воровство разных родов и заведении рабочих домов». З офіційної юридичної мови було усунуто термін «татьба». У згаданому указі передбачалась відповідальність за викрадення майна в трьох його видах: крадіжка, шахрайство та грабіж [10, с. 98]. Шахрайство пов'язувалось із відкритим, крадіжка – таємним, а грабіж – насильницьким заволодінням чужим майном [11, с. 325]. За словами І.Я. Фойницького, на ґрунт російського права перенесено німецький склад Diebstahl у значенні винятково таємного викрадення чужого рухомого майна [12, с. 35]. У цей період законодавча регламентація кримінальної відповідальності за злочини проти власності не лише зберігає певні класичні риси, властиві, наприклад, магдебурзькому праву (втілення формалізованого підходу до побудови норм, урахування ступеня тяжкості вчиненого діяння тощо), а й стає досконалішою щодо диференціації кримінальної відповідальності.

Значною прогресивною віхою в розвитку кримінального законодавства можна вважати введення в дію масивного законодавчого акта – Уложення про покарання кримінальні й виправні від 15 серпня 1845 р., яке набрало чинності 1 травня 1846 р. та діяло аж до Жовтневої революції 1917 р. У його Особливій частині визначалась система злочинів, містилися розділи VII «Про злочини й проступки проти майна і доходів казни» і XII «Про злочини й проступки проти власності приватних осіб». Під час розроблення цього уложення, як вказують учені, ініціатива виокремлення посягань на майно належала І.Я. Фойницькому. При цьому науковець називав майно «об'єктом злочинних посягань не саме по собі <...> а лише як конкретний предмет юридичного панування людини як одну із частин її правової сфери» [13, с. 158]. На такому визначенні ґрунтується його висновок, що злочинна діяльність спрямовується проти правового ставлення особи до майна, проти права «на майно або в повному його обсязі, що утворює право власності, або лише в одній із частин власності – прав володіння, розпорядження чи користування» [13, с. 158]. В Уложенні про покарання кримінальні й виправні передбачалась відповідальність за деякі злочини й проступки проти порядку управління, а також інші, які належали до майнових, розглянуті в розділі IV (наприклад, «Про викрадення паперів або речей із присутніх місць, зривання печаток і знищення поставлених або прикладених за розпорядженням уряду знаків»). Цей нормативно-правовий акт слугує прикладом поглибленого втілення здобутків наукових шкіл кримінального права, насамперед класичної, аксіологічної та соціологічної, що знайшли підтримку у відомих правників того часу.

Нововведеннями щодо відповідальності за злочини проти власності відрізняється Кримінальне Уложення 1903 р. Хоча в повному обсязі цей акт так і не набув чинності, дослідники правильно визнають, що в ньому було втілено нормативну теорію об'єкта злочину, яка з огляду на предмет злочину визначила спосіб описання злочинів, і багато інших прогресивних новел, зокрема, запровадження інституту кримінального проступку [14, с. 4, 5, 14-15, 170, 195, 196].

Еволюційно-революційний розвиток відносин власності та встановлення відповідальності за посягання на них із класичним та аксіологічним підходами знайшов втілення в українському кримінальному законодавстві 1917-1921 рр., які в юридичній літературі називають періодом спроби створити Українську державу, незалежну від Росії [8, с. 105]; у цілому ж це доба після Жовтневої соціалістичної революції 1917 р. аж до 2001 р., тобто до набрання чинності новим Кримінальним

кодексом України (далі – КК України). Цього часу двічі змінилися державний устрій і правове забезпечення державних процесів: на підставі старого кримінального законодавства й нової соціалістичної ідеології було створено радянське кримінальне законодавство, яке переважно сприйняло багатовіковий досвід у сфері кримінального права й законодавства [15, с. 17] та відобразило різне ставлення держави до заподіяння майнової шкоди як різновиду суспільно небезпечного наслідку приватній і соціалістичній формам власності. Цей етап характеризувався кримінально-правовим посиленням охорони майнових суспільних відносин. Його особливість виявилась у тому, що ключовим став захист соціалістичної власності [16, с. 60, 61]. У багатьох випадках спостерігалось залучення до відповідальності невинних, незаконне вилучення (конфіскація) майна без слідства й суду, що з неминучістю призводило не лише до моральних і фізичних страждань українців, а й до їх масової загибелі.

З проголошенням Україною незалежності та прийняттям нової Конституції України склалися нові умови встановлення основних принципів кримінальної відповідальності, у тому числі за злочини проти власності, наприклад: а) визначеність злочину й відповідальності за нього лише законом; б) рівність усіх форм власності; в) непорушність власності; г) визнання прав на результати розумової й інтелектуальної діяльності людини нарівні з правами власності, а природних ресурсів – власністю українського народу. У 1992 р. Кабінетом Міністрів України було створено робочу групу з провідних учених і практиків для підготовки проекту нового КК України. Заступником керівника цієї групи був академік В.Я. Тацій (ректор Української юридичної академії), а членами – професори В.В. Сташис, М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.О. Глушков, М.І. Панов, В.П. Тихий, Є.В. Фесенко, С.С. Яценко та інші науковці. Розпорядженням Президента України від 4 жовтня 1995 р. № 267/95-рп утворюється Комісія з доопрацювання й узгодження проектів Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів України, яку очолює В.Я. Тацій. Результатом напруженої роботи цієї комісії було прийняття Верховною Радою України 5 квітня 2001 р. нового КК України, який набув чинності 1 вересня 2001 р.

Нормам КК України 2001 р., у яких ідеться про злочини, що посягають на відносини власності чи інші пов'язані з ними відносини, притаманне відображення комбінаційного підходу (як класичної, так і соціологічної теорій, класичної теорії власності тощо) із застосуванням поліфуркаційного та інтегративного підходів. Поліфуркаційний підхід простежується в тому, що законодавець передбачає посягання на власність, які заподіюють майнову шкоду, не лише в розділі VI, а й у розділі V (ст.ст.176, 177) та розділі XVI Особливої частини КК України. У цьому виявляється проблема сучасної класичної теорії власності, точності визначення останньої як об'єкта кримінально-правової охорони й об'єкта злочину, а також повноти пізнання сутності майнової шкоди як суспільно небезпечного наслідку, точності її відбиття в нормах КК України. На наявність необґрунтованої біфуркації в кримінально-правовій охороні власності вказував М.І. Бажанов на прикладі Кримінального кодексу УРСР 1960 р. [17, с. 223].

У чинному КК України, як і в попередніх письмових та неписьмових документах, кримінальна відповідальність за злочини проти власності виступає правовим вираженням правової наукової думки певних епох і цивілізаційних процесів, які в різні часи відбувались на території сучасної України.

Різні аспекти проблематики кримінальної відповідальності за злочини проти власності, що вчинюються в різних сферах особистого, громадського й державного життя, упродовж багатьох років були предметом наукового інтересу з характерною для них фрагментарністю порівняно з предметом нашого дослідження. В одних випадках науковці вивчали проблеми об'єктивної сторони злочину та її ознаки, у тому числі злочинні наслідки, їх види, а в інших – кримінальну відповідальність за вчинення злочинів проти власності, злочинні посягання на власність, посягання на інтелектуальну власність чи конкретні злочини проти власності та їх групи або групи злочинів, що посягають на відносини, пов'язані з відносинами власності.

Науковці, як правило, доводять власну точку зору на окрему проблему такої відповідальності, аргументують непогодження з опонентами, проте їх міркування певною мірою можна узагальнити. Так, залежно від предмета дослідження в роботах знаходять повне або часткове визнання (чи розвиток) такі твердження:

- однією з основних форм встановлення кримінальної відповідальності за діяння є покарання, передбачене в законі;
- не будь-яка дія чи бездіяльність, вчинена під контролем свідомості й волі людини, має вважатися злочином, а лише діяння, що спричиняє певні наслідки;

- єдиним істинним мірилом злочинів є шкода, яку ці дії приносять нації (висновок, сформульований Ч. Беккаріа), тобто визнання злочинів шкідливими або суспільно небезпечними явищами;
- суспільно небезпечний наслідок виступає зв'язуючою ланкою між об'єктом посягання та злочинною дією.

В оприлюднених розвідках бракує однозначних концептуальних підходів до досліджень, натомість має місце насамперед відображення належності авторів до певних шкіл кримінального права. Наприклад, І.Я. Фойницький вивчає шахрайство в російському кримінальному праві та інші майнові злочини із застосуванням соціологічного підходу [12], а М.С. Таганцев – класичного [2].

Особливістю сучасних пошуків є те, що в них віддзеркалюється домінуючий вплив різних наукових напрямів:

- 1) класичної теорії – намагання, наприклад, П.С. Берзіним, С.В. Землюковим, В.В. Мальцевим та іншими вченими більш чітко визначити в законі ознаки злочину (зокрема, суспільно небезпечні наслідки) з підкресленням їх кримінально-правового значення;
- 2) соціологічної – щодо зміни акцентів під час окреслення мети покарання з кари на ресоціалізацію, щодо гуманізації кримінальної відповідальності (наукові здобутки В.В. Сташиса, В.Я. Тація та інших дослідників, що знайшли відбиття в положеннях КК України 2001 р.), захисту прав потерпілих (дослідження Ю.В. Бауліна, В.І. Борисова, Т.В. Присужнюк);
- 3) антропологічної теорії – окреслення інтересів суспільства й громадян під час дослідження громадської безпеки як загальної та абсолютної цінності (праці М.І. Панова, В.П. Тихого);
- 4) теорії натуралізму, що втілюється в публікаціях М.О. Костенка;
- 5) телеологічного підходу – з використанням теорії діяльності під час вивчення злочинних наслідків (роботи С.В. Землюкова, Н.Ф. Кузнецової) або об'єктивної сторони злочину (праці В.М. Кудрявцева).

Для наукових досліджень проблем кримінальної відповідальності за злочини проти власності, здійснених уже в ХХІ ст., характерне розроблення та/або використання багатьох існуючих теорій, що стосуються об'єкта злочину, а також теорій власності. Наприклад, більшість авторів продовжують застосовувати класичну теорію власності (В.О. Владимиров, С.В. Землюков), проте деякі почали оперувати поняттям «власність» із ширшим його змістом (А.Г. Безверхов, П.С. Берзін, М.В. Карчевський). Ми також підтримуємо останній підхід (цю позицію було обґрунтовано в монографічному дослідженні [18]).

Підкреслюючи безперечну наукову цінність наведених праць, зазначимо, що залишилося чимало питань щодо кримінальної відповідальності за злочини проти власності (у їх комплексному розумінні), які негативно впливають як на якість національного законодавства про кримінальну відповідальність та правозастосовну практику, так і на долю кожної людини. Так, досі відсутній загально визнаний зміст поняття «власність». Обґрунтування нового наукового підходу до розуміння власності як оновленого явища (посткласична (постіндустріальна) теорія власності), що охоплює такий її вид, як власність на інформацію, досі не сприймається законодавцем. Відсутнє й прийняття на державному рівні правил оцінювання вартості заподіяної шкоди під час кваліфікації злочинів, якщо йдеться про інформаційні ресурси. Такі правила вже розроблені та пропонуються науковцями для запровадження. Крім того, залишається проблемним визначення характеру й ступеня суспільної небезпечності нових загроз, що виникають в умовах інформатизації світового середовища під час криміналізації відповідних діянь, а також інші важливі для законотворця та правозастосувача аспекти кримінальної відповідальності за зазначені злочини.

Таким чином, вивчення історії розвитку кримінального законодавства в частині відповідальності за злочини проти власності підтверджує, що в його нормах відображаються такі явища:

- історичне визнання кримінально-правового значення шкоди та матеріальне сприйняття злочину;
- зміна змісту терміна «злочин» залежно від приватних або суспільно-державних інтересів, яким заподіювалась шкода;

- диференціація кримінальної відповідальності з огляду на певні обставини, що обтяжували покарання: розмір майнової шкоди, вид речі, якій заподіюється шкода, час заволодіння чужими речами, спосіб (зокрема, поєднання пошкодження чи знищення речі із застосуванням насильства) тощо;
- розуміння феномена власності з огляду на стан розвитку економічних відносин та її кримінально-правовий захист з огляду насамперед на інтереси влади.

Ключовим у контексті аналізованих питань є розуміння поняття «власність» у сучасних умовах інформатизації світового середовища, виходу на передній план у суспільному й державному житті інтелектуального капіталу. Сьогодні інститут власності поширюється також на об'єкти розумової, інтелектуальної діяльності людини, іншу інформацію, що визначає нову сутність власності як об'єкта злочину, поставленого під охорону українського законодавства про кримінальну відповідальність.

Одним зі шляхів удосконалення такого законодавства в частині кримінальної відповідальності за злочини проти власності може бути інтегративний: зі створенням єдиної системи норм про кримінальну відповідальність за вчинення злочинів проти власності та з охопленням у розділі VI Особливої частині КК України норм з ознаками злочинів проти інтелектуальної власності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соціологічне опитування : «Чи відчуваєте Ви себе захищеним від спроб відчуження власності (бізнес, земля, житло тощо)?» [Електронний ресурс] // Центр Разумкова. – лютий 2012. – Режим доступу : http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=325.
2. Таганцев Н.С. Курс русского уголовного права. Часть Общая / Н.С. Таганцев. – СПб. : Тип. М.М. Стасюлевича, 1874. – Кн. 1. – 292 с.
3. Энциклопедия уголовного права / М.А. Кауфман, Е.М. Журавлева, А.В. Наумов и др. – СПб. : Изд. проф. Малинина, 2005. – Т. 2 : Уголовный закон. – 848 с.
4. Владимирский-Буданов М.В. Обзор истории русского права / М.В. Владимирский-Буданов. – Ростов н/Д. : Феникс, 1995. – 640 с.
5. Материалы к изучению истории государства и права России. «Русская Правда» / Гос. публ. ист. б-ка России. – М. : ГПИИБ, 2002. – 104 с.
6. Рогожин А.Й. Історія держави і права України : навч. посіб. / А.Й. Рогожин, М.М. Страхов, В.Д. Гончаренко. – К. : НМК ВО, 1992. – Вип. 1 : Рабовласницькі державні утворення, Київська Русь, період феодальної роздробленості. – 100 с.
7. Музиченко П.П. Історія держави і права України : навч. посіб. / П.П. Музиченко. – [3-є вид., стер.] – К. : Знання, 2001. – 429 с.
8. Фріс П.Л. Кримінально-правова політика Української держави : теоретичні, історичні та правові проблеми : моногр. / П.Л. Фріс. – К. : Атіка, 2005. – 332 с.
9. Кудін С.В. Становлення і розвиток кримінального права України у Х – першій половині XVII ст. : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Кудін Сергій Володимирович ; Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2001. – 226 с.
10. Таганцев Н.С. Русское уголовное право : Лекции : Часть Общая : лекции : в 2-х т. / Н.С. Таганцев. – М. : Наука, 1994. – Т. 1. – 380 с.
11. Российское законодательство X–XX веков : в 9 т. / под общ. ред. О.И. Чистякова. – М. : Юрид. лит., 1989. – Т. 5 : Законодательство периода расцвета абсолютизма. – 528 с.
12. Фойницкий И.Я. Мошенничество по русскому праву : сравнительное исследование : в 2 ч. / И.Я. Фойницкий. – М. : Изд-во СГУ, 2006. – Ч. 1 : Исторический очерк мошенничества. – 364 с.
13. Фойницкий И.Я. Курс уголовного права. Часть Особенная. Посягательства личные и имущественные / И.Я. Фойницкий. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1907. – 400 с.
14. Уголовное уложение, 22 марта 1903 г. / изд. Н.С. Таганцева. – СПб. : Гос. тип., 1904. – 1124 с.

15. Гришук В.К. Кодифікація кримінального законодавства України / В.К. Гришук. – Львів : Світ. – 1992. – 165 с.
16. Михайленко П.П. Нариси з історії кримінального законодавства Української РСР / П.П. Михайленко. – К. : Вид-во АН УРСР, 1959. – Ч. 1. – 440 с.
17. Бажанов М.И. Избранные труды / М.И. Бажанов : [сост. : В.И. Тютюгин, А.А. Байда, Е.И. Харитонова, Е.В. Шевченко ; отв. ред. В.Я. Таций]. – Х. : Право, 2012. – 1244 с.
18. Демидова Л.М. Проблеми кримінальної відповідальності за заподіяння майнової шкоди в Україні (майнова шкода як злочинний наслідок) : теорія, закон, практика : моногр. / Л.М. Демидова. – Х. : Право, 2013. – 752 с.

REFERENCES

1. (2012), “A survey : "Do you feel yourself protected from attempts of alienation of property (business, land, housing, etc.)?””, *Tsentr Razumkova*, available at : http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=325.
2. Tahantsev, N.S. (1874), *Kurs russkoho uholovnoho prava. Chast Obshchaya* [Course of Russian criminal law. General Part], Tip. M.M. Stasyulevicha, Saint-Petersburg, Russia.
3. Kaufman, M.A., Zhuravleva, E.M., Naumov, A.V. et al. (2005), *Entsiklopediya uholovnoho prava* [Encyclopedia of criminal law], vol. 2 : *Uholovnyi zakon* [Criminal Law], Izd. prof. Malinina, Saint-Petersburg, Russia.
4. Vladimirskiy-Budanov, M.V. (1995), *Obzor istorii russkoho prava* [Review the history of Russian law], Feniks, Rostov on Don, Russia.
5. (2002), *Materialy k izucheniyu istorii hosudarstva i prava Rossii. «Russkaya Pravda»* [Materials for the study of the history of state and law of Russia. "Russian Truth"], State Public Historical Library of Russia, Moscow, Russia.
6. Rogozhyn, A.Y. Strakhov, M.M. and Goncharenko, V.D. (1992), *Istoriya derzhavy i prava Ukrayiny : navch. posib.* [History of State and Law of Ukraine : tutorial], iss. 1 : *Rabovlasnytski derzhavni utvorenniya, Kiyivska Rus, period feodalnoyi rozdrobленosti* [Slave state education, Kievan Rus, the period of feudal fragmentation], NMK VO, Kyiv, Ukraine.
7. Muzychenko, P.P. (2001), *Istoriya derzhavy i prava Ukrayiny : navch. posib.* [History of State and Law of Ukraine : tutorial], Znannya, Kyiv, Ukraine.
8. Fris, P.L. (2005), *Kriminalno-pravova polityka Ukrayinskoyi derzhavy : teoretychni, istoriychni ta pravovi problemy : monogr.* [Penal policy of the Ukrainian state : theoretical, historical and legal issues : monography], Atika, Kyiv, Ukraine.
9. Kudin, S.V. (2001), “ The establishment and development of criminal law in Ukraine in X – the first half of XVII century”, Thesis abstract for Cand. Sc. (Jurisprudence), 12.00.01, Kyiv national university of the name Taras Shevchenko, Kyiv, Ukraine.
10. Tagantsev, N.S. (1994), *Russkoe uholovnoe pravo : Lektsii : Chast Obshchaya : lektsii : v 2-kh t.* [Russian criminal law : Lectures : Part Total : lectures : in 2 vol.], vol. 1, Nauka, Moscow, Russia.
11. Chistyakov, O.I. (1989), *Rossiyskoe zakonodatelstvo X-XX vekov : v 9 t.* [Russian legislation of X-XX centuries : in 9 vol.], vol. 5 : *Zakonodatelstvo perioda rassveta absolutizma* [Legislation of dawn period of absolutism], Yuridicheskaya literatura, Moscow, Russia.
12. Foynitskiy, I.Ya. (2006), *Moshennichestvo po russkomu pravu : sravnitelnoe issledovanie : v 2 ch.* [Fraud by Russian law : a comparative study : in 2 parts], part. 1 : *Istoricheskiy ocherk moshennichestva* [Historical sketch of fraud], Izd-vo SGU, Moscow, Russia.
13. Foynitskiy, I.Ya. (1907), *Kurs uholovnoho prava. Chast Osobennaya. Posyahatelstva lichnye i imushchestvennye* [The course of the criminal law. Special Part. Violations of personal and propertye], Tipogr. M.M. Stasyulevicha, Saint-Petersburg, Russia.
14. Tahantsev, N.S. (1904), *Uholovnoe ulozhenie, 22 marta 1903 h.* [Criminal code, March 22, 1903], Government Printing Office, Saint-Petersburg, Russia.

15. Grishchuk, V.K. (1992), *Kodyfikatsiya kryminalnoho zakonodavstva Ukrayiny* [Codification of criminal legislation of Ukraine], Svit, Lviv, Ukraine.
16. Mikhaylenko, P.P. (1959), *Narysy z istoriyi kryminalnoho zakonodavstva Ukrayinskoyi RSR* [Essays on the history of criminal legislation of Ukrainian SSR], part 1, Vyd-vo AN URSSR, Kyiv, Ukraine.
17. Bazhanov, M.I. (2012), *Izbrannyye trudy* [Selected works], Pravo, Kharkiv, Ukraine.
18. Demidova, L.M. (2013), *Problemy kryminalnoyi vidpovidalnosti za zapodiyannya maynovoyi shkody v Ukrayini (maynova shkoda yak zlochynnyi naslidok) : teoriya, zakon, praktyka : monogr.* [Problems of criminal liability for causing damage to property in Ukraine (criminal property damage as a result) : theory, law, practice : monography], Pravo, Kharkiv, Ukraine.

УДК 343.237

ГРУПА ОСІБ ЗА ПОПЕРЕДНЬОЮ ЗМОВОЮ ЯК ФОРМА СПІВУЧАСТІ В ЗЛОЧИНІ

Дудоров О.О., д.ю.н., професор, Заслужений діяч науки і техніки України

*Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна
o.o.dudorov@gmail.com*

Викладено й проаналізовано існуючі в кримінально-правовій доктрині й судовій практиці позиції щодо ознак групи осіб за попередньою змовою. Обґрунтовано доцільність пов'язування вказаної форми співучасті в злочині лише зі співвиконавством і відповідного уточнення кримінального закону.

Ключові слова: співучасть у злочині, форма співучасті, група осіб за попередньою змовою, співвиконавство, співучасть із розподілом ролей.

ГРУППА ЛИЦЬ ПО ПРЕДВАРИТЕЛЬНОМУ СГОВОРУ КАК ФОРМА СОУЧАСТИЯ В ПРЕСТУПЛЕНИИ

Дудоров А.А.

*Запорожский национальный университет, ул. Жуковского, 66, г. Запорожье, Украина
o.o.dudorov@gmail.com*

Излагаются и анализируются существующие в уголовно-правовой доктрине и судебной практике позиции относительно признаков группы лиц по предварительному сговору. Обосновывается целесообразность наличия данной формы соучастия в преступлении только в случае соисполнительства и соответствующего уточнения уголовного закона.

Ключевые слова: соучастие в преступлении, форма соучастия, группа лиц по предварительному сговору, соисполнительство, соучастие с распределением ролей.

GROUP OF PERSONS BY PRIOR CONSPIRACY AS A FORM OF COMPLICITY IN CRIME

Dudorov O.O.

*Zaporizhzhya national university, str. Zhukovsky, 66, Zaporizhzhya, Ukraine
o.o.dudorov@gmail.com*

Positions on signs of a group of persons by prior agreement existing criminal law doctrine and jurisprudence are presented and analyzed.

It is established in particular that recently in legal literature there is significant spread of position according to which group of persons who commit a crime, acting on a prior agreement (p. 2 art. 28 of the Criminal Code of Ukraine), may include both accomplices and co-actors of any kind – regardless of the legal role they perform in the crime. It is shown that discussion of selected issues is generated by uncertainty, created by legislator while describing forms of complicity.

Expediency of associating specified form of complicity in crime only with appropriate co-action and relevant clarification of criminal law are substantiated. In support of this position it is stated that recognition of several persons complicit of any kind cannot be a specific feature of group participation form, enshrined in p.2, art.28 of the Criminal Code, as this is already a generic feature of complicity. Both in p. 1 and p. 2 of art. 28 of the Criminal Code used such term is used as a group of people, and under the rules of legislative technique it should have the same meaning; in p.2 of art.28 of the Criminal Code the legislator, without repeating what was said about the group in p.1 of this article explains which conspiracy should be considered preliminary and thus emphasizes the different features of respective groups. The term “commission” indicates co-action. It is recognized as unfair that presence in particular article of the Criminal Code of qualifying (specially qualifying) feature “committing a crime by a group of persons by